

สรุปประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาการจดหมายเหตุไทย ครั้งที่ ๕

หัวข้อ ประวัติศาสตร์บอกเล่า

วันศุกร์ที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

ณ ธนาาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่ (วังบางขุนพรหม)

๑. ทำไมต้องประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า

โดย ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนารถ บุนนาค ราชบัณฑิต

— กระบวนการวิจัยหรือวิธีวิจัย (research methodology) เป็นสิ่งสำคัญที่สุดของในการทำวิจัย ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าเป็นเหมือนเครื่องมือในการวิจัย แต่เราจะทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าอย่างเดียวไม่ได้ เราต้องค้นคว้าข้อมูลเอกสารในเรื่องที่เราศึกษา หรือทำการวิจัยเอกสาร (documentary research) คือค้น ข้อมูลเบื้องต้นให้ได้สักระดับหนึ่งก่อน แล้วใช้ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าเข้าไปเสริม

— ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าสำคัญอย่างไร : ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าเป็น “ประวัติศาสตร์ที่พูดได้” (talking history) เป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต และเป็นของที่มีคุณค่ามาก ถือเป็น cultural heritage หรือมรดกทาง วัฒนธรรมที่สำคัญมาก เนื่องจากส่วนใหญ่การเก็บประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าจะตั้งเป้าไว้ที่ผู้สูงอายุก่อน เพราะมี ความรู้ประสบการณ์เยอะ พอท่านเหล่านั้นถึงแก่กรรม สิ่งที่ท่านพูดไว้จะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญและมีคุณค่า มากต่อลูกหลานต่อไป ต้องเก็บเอาไว้ แล้วก็ต้องถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของ heritage work

— (ถาม : ถ้าศึกษาเรื่องบุคคลก็ต้องมี background แต่ถ้าหน่วยงานต้องการศึกษาเป็น theme เรื่อง ก็ต้อง เป็น background ของ theme เรื่องหรือไม่) ใช่ ก็ต้องหาข้อมูลเรื่องนั้นให้ได้ตามสมควร เพื่อจะได้เป็นพื้นฐานไปสู่อ การตั้งคำถาม และหาว่าใครบ้างที่เกี่ยวข้องที่จะสัมภาษณ์ได้

— พัฒนาการของประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า ในตะวันตกเริ่มจากสหรัฐอเมริกา ส่วนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มจากสิงคโปร์ก่อน เนื่องจากประเทศทั้งสองเป็นประเทศเกิดใหม่ยังไม่มีประวัติศาสตร์ของตัวเองมากนัก ทำให้ไม่ค่อยมีเอกสารทางประวัติศาสตร์ เขาจึงต้องใช้การสัมภาษณ์คนเพื่อที่จะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาศึกษา ดังนั้นทั้งสองประเทศนี้จึงให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่ามาก

— การเกิดขึ้นของประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาจากเหตุการณ์สำคัญ ๒ เหตุการณ์ คือ

๑. สงครามโลกครั้งที่ ๒ หรือสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับผลกระทบ มาก จากการถูกญี่ปุ่นยึดครองเป็นเวลาหลายปี แต่ปรากฏเอกสารที่บันทึกเหตุการณ์ช่วงนั้นน้อยมาก จึงต้องใช้วิธีการ ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าเพื่อให้ทราบเรื่องราวเหตุการณ์ของช่วงเวลานั้น

๒. เหตุการณ์การต่อสู้กับลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกและการเรียกร้องเอกราช แม้ว่าจะมีเอกสารที่ประเทศ ตะวันตกบันทึกไว้เกี่ยวกับการปกครองอาณานิคม แต่เรื่องการเรียกร้องเอกราชซึ่งเป็นเรื่องของคนพื้นเมืองมีหลักฐาน

เอกสารน้อยมาก เพราะคนพื้นเมืองไม่ค่อยจดบันทึก จำเป็นต้องใช้ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าเพื่อศึกษาเรื่องนี้อย่างมาก แล้วปรากฏว่าประเทศที่ศึกษาเรื่องนี้มากที่สุดก็คือ ประเทศสิงคโปร์

— ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าได้เข้ามาเติมเต็มช่องว่างของหลักฐานเอกสารในช่วงเหตุการณ์ทั้ง ๒ เหตุการณ์ อย่างไรก็ตาม อย่างที่กล่าวแล้วข้างต้นว่าเราต้องหาข้อมูลเอกสารก่อน แล้วถึงค่อยใช้ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่ามาเติมเต็ม ซึ่งจะทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์หรือการทำจดหมายเหตุของเรามีความชัดเจน สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

— ปัจจุบันปรากฏว่าประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในวงวิชาการ ของไทยเพิ่งจะเข้ามาประมาณ ๓-๔ ทศวรรษที่ผ่านมาเอง แล้วยังมีผู้เชี่ยวชาญด้านนี้น้อยมาก การที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง อย่างแรก เพราะเป็นวิธีการบันทึกในสิ่งที่จะสูญหายไปถ้าไม่มีการบันทึกเอาไว้ ข้อมูลบางอย่างที่เป็นเรื่องความรู้สึกด้านในจะไม่เปิดเผยในเอกสาร แต่เมื่อเราไปสัมภาษณ์และถ้าสัมภาษณ์เก่งก็จะทำให้ได้ข้อมูลเหล่านี้ด้วย เพราะฉะนั้นอันนี้คือความสำเร็จหรือความสำคัญของประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า ที่ถมช่องว่างและทำให้สิ่งที่เป็นประวัติศาสตร์ที่อาจสูญหายไปพร้อมกับคนที่ตายไป มันยังคงอยู่

— สองคือ เป็นวิธีการที่ทำให้เข้าถึงประสบการณ์ที่มีสีสัน และมีความเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลที่ทำให้สัมภาษณ์ หลักสำคัญของการทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า คือผู้ไปสัมภาษณ์ต้องสร้างความไว้วางใจ หรือความไว้วางใจกับผู้ถูกสัมภาษณ์ เพื่อที่ท่านเหล่านั้นจะได้เปิดเผยสิ่งที่ท่านคิดว่าเป็นความลับของท่านให้เรา

— แต่มีข้อที่เราต้องตระหนักว่า เราต้องขออนุญาตผู้ที่เราสัมภาษณ์ว่า เราขออัดเทปและในการถอดเทปเผยแพร่ นั้น ท่านจะให้เผยแพร่ในระดับไหน บางท่านอาจจะบอกว่าไม่ต้องเผยแพร่ชั่วชีวิต เราอาจจะขอท่านว่าขอใช้กว้างๆ ไปสรุปประเด็นอะไรต่างๆ หรือท่านอาจบอกว่าให้แค่ชั่วชีวิตท่านก็เผยแพร่ได้ โดยส่วนมากก็จะให้เผยแพร่ได้

— ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า คือการบันทึกความทรงจำของบุคคลซึ่งมีชีวิตผ่านประสบการณ์มาอย่างโชกโชน การทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าก็คือการที่เราพยายามดึงความทรงจำของคนที่เราสัมภาษณ์ออกมา ซึ่งความทรงจำนี้ก็มาจากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมของบุคคลผู้นั้น เพราะฉะนั้นการทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า ก็คือการสัมภาษณ์ประสบการณ์ของบุคคลผู้นั้นในอดีต จึงเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าจะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์และความทรงจำ จุดอ่อนของความทรงจำ คือจำครบบ้างไม่ครบบ้าง เพราะเมื่อคนสูงอายุขึ้นความจำอาจจะเลอะเลือนบ้าง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องรีบเก็บข้อมูลจากท่าน

— จุดกำเนิดของการทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า ที่มาเลเซียเริ่มในปี ค.ศ. ๑๙๖๓ ในไทยเริ่ม ค.ศ. ๑๙๗๗ และอินโดนีเซียเริ่ม ค.ศ. ๑๙๗๘

— โครงการทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าที่สิงคโปร์เริ่มในปี ค.ศ. ๑๙๗๒ โดย Institute of Southeast Asia Studies เน้นการศึกษาเรื่องสงครามโลกครั้งที่ ๒ ช่วงที่ญี่ปุ่นเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และผลของสงครามนี้ ต่อมาก่อตั้ง Oral History Center ในปี ค.ศ. ๑๙๗๓ ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งอยู่ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และหลังจากนั้นได้ย้ายไปตั้งเป็นหน่วยงานอิสระ เนื่องจากระหว่างช่วง ค.ศ. ๑๙๘๕ ถึง ๑๙๙๓ ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่ามีบทบาทมากในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสิงคโปร์ เพราะฉะนั้นเขาจึงเห็นความสำคัญของเรื่องนี้มาก เลยตั้งเป็นองค์กรอิสระ เรียกว่า Oral History Department ขึ้นกับกระทรวงคมนาคมเนื่องจากเกี่ยวกับการสื่อสาร

— สิ่งที่น่าสนใจเห็นว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน เพราะฉะนั้นก็เลยเกรงว่าสิ่งที่เป็นประเพณีกำลังจะเลือนหายไป เขาก็เลยพยายามสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นมา โดยการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาอยู่ในสิงคโปร์ เขาเรียกว่า Oral Traditions หรือภาษาไทยเรียกว่า ปรัมปราประเพณี หรือมุขปาฐะ โครงการหนึ่งของสิงคโปร์ที่เขาทำมาหลาย คือ เรื่องของการอพยพย้ายถิ่นของชาวจีนเข้ามาในสิงคโปร์ บางทีก็เป็นประเด็นเล็ก ๆ เช่น ชาวจีนที่อพยพมาอยู่ใต้สะพาน คนจีนที่ทำอาชีพสับหรือ คนทำรองเท้าโบราณ เป็นต้น เขาพยายามรักษาสิ่งที่เรียกว่า Cultural Heritage เอาไว้ โดยใช้การศึกษา Oral Tradition ผ่านทางประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า นอกเหนือจากการศึกษาเหตุการณ์ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าโดยตรง

— ความหมายของประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า : คือมรดกทางวัฒนธรรมที่มีมากมายหลากหลาย เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เกี่ยวข้องกับเรื่องราวส่วนบุคคล (personal stories) ประสบการณ์ และความทรงจำที่บุคคลเล่าให้คนอื่นฟังเกี่ยวกับอดีต เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวนมากอย่างเป็นทางการของเรื่องราวและความทรงจำ โดยนักประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าและนักวิจัย

— การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า นั้นอาจจะทำกับตระกูลต่าง ๆ อย่างง่ายก็คือเริ่มจากตระกูลเราเองก่อน อยากจะกระตุ้นทุกคนที่อยู่ที่นี่ได้กลับไปทำประวัติของตระกูลตัวเอง ต้องเริ่มจากภาพก่อน เพราะเป็นอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญ ต้องถ่ายรูป นักประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าจะต้องเป็นคนมีไหว คิดไว ทำไว แล้วต้องคิดว่าจะทำอย่างไรต่อไป ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าสามารถทำในแง่ของตระกูล บุคคล จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งก็ได้ หรือทำในแง่ของเอกลักษณ์ก็ได้ อย่างเช่นเอกลักษณ์ของประเทศต่าง ๆ

— Oral History Association of Australia ให้ความหมายของประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าว่า เป็นวิธีการ ซึ่งแบ่งเป็น การบันทึก ขบวนการหลังบันทึก และการรักษา

— วิธีการ คือให้ความสำคัญกับความรู้พื้นฐาน หรือการเตรียมตัวของผู้สัมภาษณ์ เราต้องรู้ว่ากลุ่มเป้าหมายที่จะสัมภาษณ์คือใคร หลังจากที่เราได้ข้อมูลเบื้องต้นแล้ว เราจะรู้ว่าจากอันนี้เราจะสัมภาษณ์ใครได้ แล้วจากคน ๆ นี้ เราจะไปสัมภาษณ์ใครต่อ เพื่อที่จะให้บรรลุถึงเรื่องที่เราสัมภาษณ์ เพราะจะเป็นการสร้างเครือข่าย

— การเตรียมตัวสำคัญมาก เราต้องเช็คอุปกรณ์ให้เรียบร้อย และที่สำคัญคือต้องตรงเวลาที่นัดหมายกับผู้ที่เราจะสัมภาษณ์ ต้องแต่งตัวให้เรียบร้อย แล้วก็ต้องสร้างความไว้วางใจให้กับผู้ที่เราสัมภาษณ์ เพื่อที่เราจะได้ข้อมูลดีๆ จากท่าน สร้างบรรยากาศที่ดีแก่การสัมภาษณ์ ต้องอ่อนน้อมถ่อมตน และถ้าสามารถมีผลไม้ หรือหนังสือไปให้ ก็จะช่วยสร้างความรู้สึกที่ดีกับผู้ที่เราจะสัมภาษณ์ และที่สำคัญพอจะสัมภาษณ์โดยใช้กล้อง หรือจะใช้วิดีโอ เครื่องอัดเสียง เราต้องขออนุญาตจากท่านก่อน และอาจจะต้องบอกว่าจะเผยแพร่เมื่อไร อย่างไร

— หลังจากสัมภาษณ์แล้วต้องรีบถอดเทปทันที การถอดเทปนั้น มีหลักคือ คนที่ถอดเทปไม่ควรเป็นคนที่จะสัมภาษณ์ แต่ควรเป็นอีกคนที่ไปด้วยกันเพราะเขาจะรู้เรื่องราว การถอดเทป ถ้าเป็นไปได้ควรถอดให้ได้เนื้อหาสาระที่ไม่ผิดจากของเดิม ไม่ใช่ไปแปลงใหม่หรือสรุปเอง

— หลังจากถอดเทปเสร็จแล้วต้องตรวจตราความถูกต้อง แล้วอาจจะส่งกลับไปให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ดูอีกทีหนึ่งก็ได้ ว่าท่านพอใจไหม มีอะไรที่เป็นเรื่องที่ท่านไม่ยอมให้เผยแพร่ไหม หลังจากนั้นจึงเป็นขั้นตอนนำข้อมูลของประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าไปเติมและวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเอกสาร

— การตั้งแบบสัมภาษณ์ ต้องตั้งคำถามแบบกว้างที่สามารถขยายความไปเรื่อยๆ คือไม่ใช่เป็นคำถามให้ตอบ yes หรือ no ข้อควรระวังอีกอย่างหนึ่งก็คือ อย่าพุดมาก เราต้องตั้งคำถามสั้น ๆ แต่ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบได้เยอะ แล้วพยายามกระตุ้นถ้าผู้ถูกสัมภาษณ์ลืมน การสัมภาษณ์ต้องเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ระหว่างสัมภาษณ์ถ้าเรามีโอกาสเขียนอะไรจากการสัมภาษณ์ได้ ก็ควรเขียน เพราะบางทีจากที่เราเขียน เราจะได้คำถามเพิ่ม คืออาจจะได้ทั้งขยายคำถามต่อแล้วก็ขยายคนที่จะไปสัมภาษณ์ต่อด้วย นี่คือคุณประโยชน์ของการสัมภาษณ์

— คนที่จะทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า ต้องเป็นคนที่อดทนและใจเย็นมากๆ อดทนตั้งแต่การนัดสัมภาษณ์ การเตรียมตัวการสัมภาษณ์ อีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญก็คือ เรื่องเงินทุนจะบานปลายมาก การสัมภาษณ์เพื่อทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าต้องใช้เงินเยอะมาก เพราะต้องใช้จ่ายทุกอย่างเพื่อจะให้ทางสะดวก

— การแบ่งข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ ควรระบุในงานวิจัยว่ามีผู้ให้ข้อมูลกี่คน อาจแบ่งตามเพศ อาชีพ ถ้าทำเรื่อง ศาสนาก็แบ่งตามศาสนาด้วย อาจมีหมายเหตุบอกข้อจำกัดในการศึกษา และต้องมีข้อมูลอ้างอิงบอกไว้ว่าสัมภาษณ์ใคร โดยใคร ที่ไหน เมื่อไร

— (ถาม : กรณีบุคคลที่ให้สัมภาษณ์มีข้อมูลที่ขัดแย้งกันในเรื่องเดียวกัน การนำเสนอจะนำเสนออย่างไร) เราต้องนำเสนอข้อมูลทุกด้าน ทั้งด้านบวก ด้านลบ ด้านเป็นกลาง แล้วเรามาวิเคราะห์ของตัวเองว่า แนวคิดของเราน่าจะเป็นอย่างไร แต่เราไม่ได้บอกว่ามันต้องเป็นอย่างนั้น จะไม่ฟันธง

— (ถาม : ทางสายกลางของการทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าคืออะไร เวลาไปสัมภาษณ์เราควรหมั่นน้อยหรือโลภมากเรื่องข้อมูล) ในทางวิชาการ ไม่ควรมีสายกลางในเชิงของการค้นข้อมูล มันต้องให้ได้มากที่สุด เต็มที่ที่สุด เพื่อที่จะได้ลึกลงและได้ความจริงมากที่สุด แต่ในเชิงของการวิเคราะห์ ถ้ามีข้อขัดแย้ง เราควรมีสายกลาง

— (ถาม : เวลาทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าแล้วไปเกี่ยวข้องกับหรือกระทบกับบุคคลที่สาม เราจะรู้ได้อย่างไรว่าถูกหรือผิด และควรทำอย่างไร) ต้องนำเสนอทั้งสองด้าน หลักของคนทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า ไม่ว่าจะผู้ให้สัมภาษณ์จะพุดผิดหรือถูก เราห้ามขัดคอ เพราะเป็นการศึกษาที่ตัวเขาและความคิดของเขา

— (ถาม : การสัมภาษณ์แบบกลุ่มมีข้อแตกต่างกับการสัมภาษณ์ส่วนบุคคลหรือไม่ อย่างไร) การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม คำตอบของคนคนหนึ่งอาจมีอิทธิพลต่ออีกคนหนึ่ง ส่วนมากจะเห็นตามกัน เราจะได้ข้อที่เป็นจริงจากตัวบุคคล แต่ข้อดีคือจะได้สิ่งที่คิดว่าเป็นความเห็นเหมือนกัน ที่สอดคล้องกัน อาจจะทำทั้งสองอย่างก็ได้

— ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า เป็นประวัติศาสตร์ของคนธรรมดาสามัญ ในขณะที่หลักฐานจากเอกสารจะเป็นประวัติศาสตร์ของชนชั้นผู้บริหาร ชนชั้นปกครอง ชนชั้นสูง แต่ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าจะเป็นของสามัญชน ช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์ของชาติ จึงควรส่งเสริมให้มากขึ้น

๒. ประสบการณ์ประวัติศาสตร์บอกเล่าจากการปฏิบัติจริง

โดย คุณสุ้มยวดี เมฆสุด ทีมวิชาการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอสมุด จดหมายเหตุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งประเทศไทย

— ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า เป็นการเติมเต็มข้อมูลจากลายลักษณ์อักษรโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์จะมี ๒ อย่าง คือเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เราต้องมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนว่า เราต้องการรู้อะไร ต้องเตรียมคำถามไว้ก่อน ยิ้มแย้มแจ่มใส รู้เรื่องที่จะสัมภาษณ์เป็นอย่างดี และต้องค้นข้อมูลให้ได้มากที่สุด

— ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ต้องแนะนำตัวเอง บอกจุดมุ่งหมาย สร้างบรรยากาศและสัมพันธ์ภาพที่ดี คำถามก็ต้องสั้น กระชับ คำถามต้องเป็นปลายกว้าง แล้วก็ไม่ต้องเร่งรัดคำตอบ อย่าไปเบรกดึงให้สัมภาษณ์ กรณีที่ยังไม่ได้คำตอบชัดเจนก็ปล่อยให้ผ่านไปก่อน เมื่อจบการสัมภาษณ์ ต้องกล่าวขอบคุณ หรือแสดงความขอบคุณด้วยวิธีอื่น เช่น ถ้าเราเอาข้อมูลนั้นมาทำเป็นสิ่งตีพิมพ์ ต้องแสดงความขอบคุณในกิจกรรมประกาศ หรือส่วนปกหลังส่วนที่เป็นการให้รายละเอียดของหนังสือ

— การสัมภาษณ์มี ๓ วิธี คือ ทางโทรศัพท์ แบบสอบถาม และทางไปรษณีย์ ถ้าระยะทางไกลมาก เดินทางลำบากก็ต้องใช้ทางโทรศัพท์เป็นส่วนใหญ่ และบางทีจะใช้กรณีการขาดข้อมูลบางส่วน และใช้เพื่อสอบถามข้อมูลที่ไม่ชัดเจน อาจขอวิธีการติดต่อทางโซเชียลมีเดียต่างๆ ด้วย

— เทคนิคที่ใช้เวลารวบรวมข้อมูล เรียกว่า Snowball เหมือนการขว้างลูกบอล วิธีการคือเราเลือกใครสักคนที่มีความรู้เรื่องนั้น แล้วพอสัมภาษณ์เสร็จก็จะถามเขาต่อไปว่า เขาจะแนะนำใครต่อได้บ้าง แล้วเราก็ตามไปสัมภาษณ์คนนั้น แล้วให้คนใหม่แนะนำคนอื่นต่อไป อันนี้จะทำให้เราได้ข้อมูลเยอะขึ้นและสร้างเครือข่ายได้มาก แล้วเราก็ทำ List เก็บเอาไว้เตรียมทำแผนเพื่อไปสัมภาษณ์ต่อ

— เทคนิคการสัมภาษณ์ “นอกลายลักษณ์” เพื่อรวบรวมข้อมูล จากประสบการณ์ตรงของผู้บรรยาย :

๑. หาข้อมูลจากบุคคลใกล้ตัวก่อน เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และคนที่อยู่รอบๆ ตัวเรา

๒. ใช้เทคนิควิธีว่าคนไทยชอบนับญาติ ใช้วิธีที่สร้างความสนิทสนมโดยเรียก คุณลุง คุณป้า ฯลฯ ถ้าดูท่าแล้วท่านไม่นับญาติด้วยก็เรียกท่านไปตามยศถาบรรดาศักดิ์ที่เราทราบ เช่น ท่านผู้หญิง คุณหญิง

๓. เตรียมข้อมูลไปบ้างเพื่อสร้างความสนิทสนมนอกเหนือจากคำถามที่จะสัมภาษณ์ เช่น ถ้าเป็นนักเขียน เราก็ต้องติดตามงานเขียน หรือถ้าเป็นนักสะสม เราก็ต้องหาความรู้เรื่องนั้น ๆ การสร้างความสนิทสนมจะทำให้เราได้ข้อมูลที่ไม่เคยมีใครรู้มาก่อนหรือมีคนรู้น้อย

๔. ตั้งใจตามข้อมูลไปทุกที่ ทุกแหล่งข้อมูลเท่าที่ทำได้

๕. วางแผนการเดินทางไปในการตามข้อมูล เวลาตามข้อมูลต้องวางแผนก่อน นัดหมายให้ดีกว่าเราจะไปเส้นทางไหนกันก่อน

๖. ต้องมีเป้าหมายชัดเจนว่าจะไปเก็บข้อมูลที่ไหน แต่อย่ากำหนดเวลาตายตัวเกินไป เพราะบางครั้งแหล่งข้อมูลอาจมีเพิ่มเติมได้ระหว่างทาง

๗. ระหว่างเก็บข้อมูลมักมีเรื่องเกินความคาดหมาย คือไปเก็บข้อมูลเรื่องหนึ่งกลับไปได้ข้อมูลเรื่องอื่นด้วย

๘. อย่าหมอดหวังที่จะได้ข้อมูล แม้จุดเริ่มต้นของการที่จะได้ข้อมูลจะยากมาก แต่ต้องมีพยายามเสมอในการหาข้อมูล

๙. ต้องใช้การสังเกตร่วมกับการสัมภาษณ์ หัดป็นคนช่างสังเกต มีคำถามสงสัยตลอดเวลา จะช่วยบ่มเพาะนิสัยในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี

๑๐. มีอุปกรณ์สำหรับจดบันทึกติดในกระเป๋าตลอดเวลา เช่น สมุดโน้ต ปากกา โทรศัพท์ เป็นต้น เมื่อเจอคนที่สามารถให้ข้อมูลเรื่องที่เรา กำลังทำอยู่จะได้บันทึกทันที หรือถ้าไม่มีสมุดบันทึกก็อาจถ่ายรูปไว้ก่อน และต้องรับนำข้อมูลออกจากกล้องเพราะมีสิทธิ์ที่จะหายได้

— ความทรงจำของบุคคลมีส่วนสำคัญกับข้อมูลมาก ข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรสามารถพิมพ์ออกมาได้ แต่ความทรงจำของคน เวลาที่เปิดลิ้นชักออกมาแล้ว มันพรุ้งพรูออกมา มันจะมีเรื่องที่หลากหลายมาก เมื่อเราได้ลงมือทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าแล้ว จะพบว่ามันเป็นสีสรรของชีวิตและสีสรรของงานวิจัย คุณจะเอาไปทำนิทรรศการ เอาไปทำสิ่งพิมพ์ หรือแม้กระทั่งการนำชม คุณจะสามารถเล่าเรื่องได้ทั้งหมด

— (ถาม : ระหว่างที่เราไปสัมภาษณ์เก็บข้อมูล แล้วข้อมูลเกิดขัดแย้งกัน เราจะวิเคราะห์หรือทำอย่างไร) ถ้าเราวิเคราะห์แล้ว ยังไม่มีข้อสรุปของทั้ง ๒ ด้าน เราก็จะใช้วิธีการนำเสนอว่ามี ๒ แนวคิด เป็นการป้องกันและเราจะต้องมีการอ้างอิงด้วยว่า เราไม่ได้เป็นคนสรุปแนวคิดนั้นเอง ความทรงจำของคนนั้นมันผิดมันถูกได้ ขัดแย้งได้ อันนี้เป็นเรื่องส่วนบุคคล ถ้าเรามีทางเช็คบุคคลที่ ๓ แล้วมองว่ามันถูกต้อง เราก็อาจจะฟันธงไปได้เลย แต่กรณีถ้าไม่มีข้อสรุปแนะนำว่าควรลงทั้ง ๒ อย่าง

๓. สรุปประเมินผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมหารือกรอบคิดโครงการเพื่อการขยายผลเครือข่ายจดหมายเหตุ โดย คุณธงชัย ลิขิตพรสวรรค์ นายกสมาคมจดหมายเหตุไทย

และ นพ.บัญชา พงษ์พานิช กรรมการและเลขาธิการมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ

— วัตถุประสงค์ข้อ ๓ เรื่องการวางแนวทาง สร้างและพัฒนากรอบ ขอบเขต มาตรฐาน ควรจะขยายเป็น “เพื่อร่วมกันวางแนวทาง สร้างและพัฒนากรอบ ขอบเขต มาตรฐานด้านการจัดการเอกสารจากต้นน้ำ เพื่อนำไปสู่การจัดการเอกสารจดหมายเหตุที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจจะรวมถึงการจัดการวัตถุพิพิธภัณฑด้วย”

— เน้นเรื่องการจดหมายเหตุและการจัดการเอกสารก่อน แต่ในส่วนงานพิพิธภัณฑและหอสมุดก็ยังคงเชื่อมโยง

— อยากให้มีการกำหนดหัวเรื่องหรือการให้คำสำคัญที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน

- อยากไปดูงานในหน่วยงานที่ทำงานลักษณะใกล้เคียงกัน เพื่อเติมเต็มงานของตนเองให้สมบูรณ์ขึ้น
- เสนอให้เพิ่มกระทรวงการต่างประเทศเป็นพื้นที่เรียนรู้และกรณีนำศึกษา เรื่องระบบการจัดการเอกสาร และสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภาซึ่งเป็นหน่วยงานที่ได้จัดทำตารางกำหนดอายุเอกสาร รับมอบเอกสารและให้บริการเอกสาร
- เสนอให้มีการอบรมแบบฝึกงาน ๓ เดือนหรือ ๕ เดือน โดยออกแบบเป็นหลักสูตรไปเรียนรู้ฝึกปฏิบัติงานกับพื้นที่กรณีนำศึกษาต่างๆ จะได้เกิดระบบการให้คำปรึกษา
- ผลผลิตในปีแรกต้องทำให้เกิดมาตรฐานด้านต่างๆ ที่ชัดเจน ก่อนจะพัฒนาเป็นชุดความรู้หรือคู่มือในปีที่สอง
- ควรประชาสัมพันธ์และเชิญชวนหน่วยงานอีกหลายหน่วยงานที่ยังไม่รู้จักเครือข่ายฯ ให้เข้ามาสัมผัสและเข้าร่วมกับเครือข่ายฯ นี้ โดยเฉพาะองค์กรหรือหน่วยงานที่กำลังคิดริเริ่มจะก่อตั้งแล้วยังไม่รู้จะเริ่มยังไง อย่างเช่นหน่วยราชการที่เป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นซึ่งถูกบังคับให้ทำจดหมายเหตุ
- การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาการจดหมายเหตุไทยครั้งต่อไปที่สวนโมกข์กรุงเทพฯ ประมาณเดือน ก.ย. หรือ ต.ค. นี้ จะประชุมเพื่อเห็นชอบตัวโครงการที่จะปรับปรุงแก้ไขจากมติของที่ประชุมวันนี้